

Nauka społeczna Kościoła a gospodarka społeczna

Monika Chomątowska

Streszczenie: W niniejszym artykule – dotyczącym związku między nauką społeczną Kościoła a gospodarką społeczną – starano się wykazać zasadniczą zgodność założeń między postulatami przedstawianymi przez Kościół katolicki a podstawami, na których opiera się gospodarka społeczna. W pierwszej części artykułu udzielono odpowiedzi na pytanie, czym jest katolicka nauka społeczna, jaką metodologią się posługuje oraz jaki jest jej związek z innymi dyscyplinami naukowymi. W ujęciu tabelarycznym zaprezentowano głównych przedstawicieli katolickiej myśli społecznej i ich zainteresowania oraz dzieła. Następnie przybliżono Czytelnikowi pojęcie gospodarki społecznej, jej główne założenia, aby przejść do omówienia zasad katolickiej nauki społecznej, które są identyczne bądź zbliżone do tych, na jakich opiera się gospodarka społeczna. Uczyniono to bazując na wybranych oficjalnych dokumentach Kościoła katolickiego.

Słowa kluczowe: nauka społeczna Kościoła, gospodarka społeczna, Kościół katolicki.

1. Geneza pojęcia nauki społecznej Kościoła

Znaczenie terminu „nauka społeczna Kościoła”

Pojęcie nauki społecznej Kościoła w kwestii słowotwórczej wydaje się oznaczać jakiś rodzaj „katolickiej socjologii”. Socjologia bowiem, zgodnie z definicją A. Comte’a, nazwana została „wszechogarniającą nauką o społeczeństwie”. Jednak ta definicja socjologii okazała się szybko nietrafioną, gdyż określała przedmiot badań naukowych nowej dyscypliny w sposób zbyt szeroki [Encyklopedia, 1998]. Tym bardziej doktryna społeczna Kościoła katolickiego nie oznacza kompletnego zbioru nauczania Kościoła na wszystkie tematy społeczne, ani nie może uchodzić za prezentację określonego, spójnego modelu społeczno-politycznego pożądanego przez Kościół. Wprawdzie E. Welty twierdzi, że naukę społeczną Kościoła można określić jako „dyscyplinę całościową i uporządkowaną” [Keller, 1989, s. 11], to powinno się to rozumieć nie jako określony, niewzruszalny model, uznany za idealny, którego realizację w społeczeństwie ludzkim oczekuje Kościół katolicki, lecz raczej jako zbiór wytycznych, zasad, na których według Kościoła katolickiego należy budować społeczeństwo i państwo, uwzględniając zmieniające się warunki historyczne. Za przedmiot materialny badań w nauce społecznej Kościoła uznaje się człowieka i jego relacje z szeroko rozumianym środowiskiem społecznym. Podmiotem nauczającym jest Urząd Nauczycielski Kościoła, zwany Magisterium, natomiast podmiotem for-

malnym – przekształcanie rzeczywistości społecznej w duchu chrześcijańskim [Borutka i in., 1999, s. 14]. Można zatem powiedzieć, że nauka społeczna Kościoła to dyscyplina normatywna. Przy takim rozumieniu nie sprawia większych trudności stwierdzenie, że wbrew obiegowym opiniom, nie chodzi tutaj o propozycję ustroju społeczno-politycznego, lecz o zbiór zasad etycznych, moralnych, stanowiących według Kościoła granice, w ramach których możliwy staje się wybór różnych form organizacji społeczeństwa i państwa.

Taki pogląd na katolicką doktrynę społeczną jest uważany przez badaczy zagadnienia za tzw. pogląd pośredni [Keller, 1989, s. 18–19] – uznaje się w nim, że katolicka nauka społeczna opiera się na zdefiniowanych i określonych podstawach, zaliczanych przez Kościół do prawd wiary, gdyż posiadających ścisły związek z doktryną moralną, mających jednak zastosowanie do konkretnych, zmiennych warunków społecznych, co sprawia, że może być przedstawiana w różnej formie, a także dopuszcza uprawnione modyfikacje treści, byle by nie przekraczały one granic określonych przez tzw. depozyt wiary katolickiej. W ujęciu tym twierdzi się, że na katolicką doktrynę społeczną składają się nie tylko niezmiennie zasady teologicz-

NOTA O AUTORCE

Monika Chomątowska – absolwentka Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, kierunek Gospodarka i Administracja Publiczna, doktorantka Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Wydział Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych.

ne, ale również konkretne reguły, które określa się jako dostosowanie tych zasad do istniejących warunków życia społecznego. Dzięki takiemu podejściu do zagadnienia, zachowany zostaje zarówno element doktrynalny, jak i praktyczny, co umożliwia korzystanie z wytycznych moralnych w każdej sytuacji społeczno-politycznej i pozwala na zachowanie prawidłowej autonomii rzeczywistości świeckiej i kościelnej. Kościół nie określa zatem ustroju państwowego, nie ingeruje w formę, jaką przyjmują społeczeństwa, lecz jedynie wyznacza granice, których państwo nie może przekraczać. W ramach tych granic pozostawia się natomiast swobodę wyboru rozwiązań instytucjonalnych, prawnych, ustrojowych i administracyjnych. Ks. J. Majka określa to w następujący sposób: „o katolickiej nauce społecznej można i należy mówić jedynie w ścisłym kontekście z całą nauką ewangeliczną, podobnie jak z drugiej strony nie wolno jej odrywać od historyczno-kulturowego kontekstu epoki, w jakiej jest głoszona. Nie jest ona bowiem ani ponadczasową, czysto teoretyczną doktryną, ani też konkretnym programem społeczno-politycznym lub gospodarczo-ustrojowym, choć programy takie, mniej lub więcej cząstkowe i szczegółowe, były niejednokrotnie konstruowane. Jest ona zespołem twierdzeń i zasad w świetle których można i należy poszukiwać rozwiązań problemów dotyczących współżycia społecznego oraz działalności politycznej i gospodarczej” [Majka, 1987]. Mamy tu zatem do czynienia z normami, w oparciu o które należy budować życie społeczne [Keller, 1989, s. 11].

Ten pogląd znajduje się w opozycji do dwóch innych, skrajnych sposobów rozumienia katolickiej doktryny społecznej. Jedynym z nich jest przekonanie, że kościelna nauka społeczna to „przedłużenie definicji dogmatycznych” [Ibidem, s. 18], a zatem nie może ona ulegać żadnym zmianom i obowiązuje wiernych nie tylko co do istotnych treści, swego rodzaju „kręgosłupa”, lecz także co do prezentowanych w jej ramach form. Drugie skrajne podejście polega na traktowaniu całej nauki Kościoła odnośnie ludzkiego społeczeństwa, jako niezwiązanej z dogmatami katolickimi, a zatem mogącej podlegać całkowitym i radykalnym przeobrażeniom wraz ze zmianami społecznymi nie tylko w kwestii formy, ale także treści [Ibidem, s. 18].

Metodologia nauki społecznej Kościoła

Pierwszą cechą metodologii nauki społecznej Kościoła jest potrzeba odwoływania się do zróżnicowanych źródeł pochodzących z wielorakich dyscyplin naukowych. Jest to uprawnione w naukach praktycznych, wymaga jednak stałego przestrzegania zasad oraz prawideł językowych dyscypliny, z której dorobku się korzysta [Majka, 1987]. Katolicka nauka społeczna korzysta z danych dostarczanych jej przez nauki pozytywne i harmonizuje te dane z katolicką doktryną opartą na Piśmie Świętym i Tradycji Kościoła [Borutka i in., 1999, s. 13].

Podstawowe zasady metodologiczne katolickiej doktryny społecznej usystematyzował papież Jan XXIII w encyklice *Mater et magistra*. Brzmiały one następująco: „Zasady nauki społecznej wprowadza się zazwyczaj w życie w trzech etapach: najpierw bada się, jaki jest rzeczywisty stan rzeczy, następnie dokonuje się wnikliwej oceny tego stanu w świetle wspomnianych zasad, a wreszcie ustala się, co można i należy czynić, by podane zasady wprowadzić życie odpowiednio do okoliczności miejsca i czasu. Te trzy etapy postępowania określa się nieraz słowami: „badać, ocenić, działać” [Jan XXIII, 1961, rozdz. IV, pkt 3].

Taka metoda jest pochodną arystotelesowskiego sylogizmu praktycznego, stosowanego do wypracowywania norm w etyce, zaadaptowanego przez kard. J. Cardija na potrzeby wychowawcze do organizacji młodzieżowych i używanego w pedagogice w zaproponowanej przez niego zmodyfikowanej formie do ustalania rozwiązań praktycznych na podstawie syntezy dorobku różnych nauk [Majka, 1987].

Największa trudność, na jaką napotyka badacz katolickiej nauki społecznej, to potrzeba wydobycia z szeregu dokumentów zasad przedkładanych przez Kościół, które stanowią rdzeń doktryny społecznej. Z jednej strony, naukowiec musi, biorąc pod uwagę język specyficzny dla epoki powstania dokumentu oraz uwzględniając dominujący sposób myślenia, wyodrębnić stwierdzenia określające te zasady, jakie Kościół postuluje i wyrazić je we współczesnej formie. Trudność tę potęguje fakt, że wiele dokumentów kościelnych poruszających kwestie społeczne wydawano okazjonalnie, przez co niejednokrotnie nie stanowią one wprost wyrażonych tez Magisterium, ale ich przedstawienie kontekstowe, praktyczne, z którego dopiero muszą zostać wydzielone. Z drugiej strony, koniecz-

ne staje się jednoczesne zaprezentowanie sytuacji historycznej okresu powstania danego dokumentu, bez której nieraz trudno zrozumieć samą istotną treść, gdyż najczęściej była ona formułowana jako pozytywna bądź negatywna odpowiedź na pojawiające się trendy [Ibidem]. Przy badaniu nauki społecznej Kościoła należy mieć ciągle w pamięci, że doktryna ta uwzględnia problemy, które rodzą się w wyniku różnych okoliczności wraz z biegiem dziejów. Stanowi ona tę część nauczania kościelnego, która w sposób najwyraźniejszy podlega akomodacji [Keller, 1989, s. 62], czyli przystosowaniu do warunków otoczenia, jako że Kościół nie działa w próżni, lecz zawsze w konkretnym miejscu i czasie, a wiele problemów, z jakimi borykają się jego wierni jest zmiennych i występuje tylko okresowo lub lokalnie.

Związek nauki społecznej Kościoła z innymi dyscyplinami naukowymi

Katolicka nauka społeczna obejmuje swoimi badaniami przede wszystkim kwestie moralne. Można zatem twierdzić, że głównym przedmiotem jej badań jest etyka społeczna. Doktryna społeczna przez długi czas (aż do końca XIX w.) była uważana za część teologii moralnej, w której skład wchodziła katolicka etyka społeczna. Pogląd taki opierał się na sprowadzaniu wypowiedzi hierarchów kościelnych do nauczania moralnego. Niemniej narastający stopień skomplikowania środowiska społecznego i złożoność występujących w nim problemów społecznych, zmusiła Kościół do wypowiedzania się na tematy, które chociaż są związane z moralnością, stanowią szersze zagadnienia i przekraczają ramy ściśle rozumianej etyki. Związek nauki społecznej Kościoła z moralnością i etyką jest szczególnie istotny, gdyż to właśnie on uzasadnia samo istnienie tej dyscypliny. Kościół nie ingeruje bowiem w ustalanie zasad, na jakich powinno się opierać społeczeństwo świeckie z racji chęci sprawowania doczesnej władzy, lecz dlatego, że wiele spraw publicznych i społecznych w sposób nieunikniony wiąże się z pytaniem o dobro i zło, z moralnością. Właśnie z tej przyczyny Kościół upatruje swój religijno-moralny obowiązek wypowiedzania się na te tematy [Borutka i in., 1999, s. 19].

Według S. Jarockiego, katolicka nauka społeczna obejmuje trzy części. Są to:

1. Katolicka socjologia, która przedstawia zjawiska społeczne przy użyciu aparatu naukowego filozofii i teologii, nie stanowiąca nauki normatywnej.
2. Katolicka nauka społeczna o charakterze normatywnym, która porusza zagadnienia z zakresu etyki naturalnej oraz teologii moralnej.
3. Katolicka etyka stosowana, posiadająca charakter praktyczny [Keller, 1989, s. 16].

Pierwszym papieskim dokumentem określającym w sposób spójny naukę społeczną Kościoła w danej sytuacji historycznej, była encyklika Leona XIII *Rerum novarum* wydana w 15 maja 1891 r. [Ibidem, s. 16]. Od tego czasu przyjmuje się wyodrębnienie nauki społecznej Kościoła, jako oddzielnej dyscypliny, będącej w ścisłym związku z katolicką etyką społeczną, ale odnoszącej się do zagadnień szerszych niż sama etyka. Można zatem powiedzieć, że etyka społeczna Kościoła stanowi część katolickiej doktryny społecznej [Ibidem, s. 16].

Nauka społeczna Kościoła katolickiego jest w sposób oczywisty powiązana z teologią moralną, ale także biblistyką – zwłaszcza Stary Testament, ale także Ewangelie i listy św. Pawła zawierają liczne odniesienia i wskazówki dotyczące postępowania w dziedzinie społecznej oraz politycznej. Oprócz tego, nie sposób odmówić związków tej części nauczania Kościoła katolickiego z filozofią, zwłaszcza ze wspomnianą etyką, ale także np. filozofią polityki, czy naukami prawniczymi. Z racji przedmiotu zainteresowania, katolicka nauka społeczna wypowiada się również na tematy ekonomiczne oraz politologiczne i socjologiczne. W jej ramach możemy znaleźć także odniesienia do nauk o kulturze, czy stosunków międzynarodowych i nauk o środowisku naturalnym. Nie bez znaczenia są też zagadnienia wiążące się z rozwojem nauk przyrodniczych i medycznych, takich jak biologia, inżynieria genetyczna, czy medycyna.

Katolicka doktryna społeczna stara się przedstawić stanowisko Kościoła odnośnie różnych zagadnień i problemów badanych w ramach szczegółowych dyscyplin. Nie chodzi tu o ingerencję w warsztat naukowy innych nauk, czy też ograniczanie badań, ale o wyrażenie stosunku Kościoła do aktualnych problemów. Stanowisko to w treści podanej przez Magisterium, czyli urząd nauczycielski Kościoła, staje się wiążące dla sumień katolików.

Katolicka nauka społeczna może być uważana za dyscyplinę przede wszystkim teologiczną, gdyż oprócz odniesień do naturalnej etyki, istotną jej częścią stanowi odwołanie się do objawienia chrześcijańskiego i religijnych pism chrześcijańskich. Zalicza się ją do nauk teoretyczno-praktycznych, gdyż oprócz rozważań czysto teoretycznych, proponuje ona, czy też lepiej – określa, dopuszczalne rozwiązania praktyczne, które w jej świetle mogą zostać zastosowane, poprzez formułowanie zasad, jakimi należy się kierować, przedstawiając rozwiązania problemów społecznych [Majka, 1987]. Stanowi ona odpowiedź Kościoła katolickiego na pragnienie „uczynienia świata bardziej ludzkim”¹, co należy rozumieć jako chęć wspierania takiego wielowymiarowego rozwoju społecznego, który wraz z poprawą warunków życia i wzrostem dobrobytu materialnego, nie będzie naruszał transcendentnego wymiaru osoby ludzkiej, lecz raczej stanie się jego wsparciem².

Można wymienić cztery części, z których składa się społeczne nauczanie Kościoła odnośnie każdego poszczególnego zagadnienia. Są to:

- a) część objawiona, stanowiąca odwołanie do Biblii i Tradycji Kościoła katolickiego,
- b) część filozoficzna, składająca się z rozważania danego zagadnienia od strony filozoficznej, a więc zgodnie z przesłankami rozumowymi i empirycznymi, gdzie istotną część stanowi zagadnienie natury ludzkiej, godności osoby wraz z jej funkcjami społecznymi, a także doktryna prawa naturalnego i filozoficzne ujęcie społeczeństwa,
- c) część empiryczna, która odwołuje się do wyników badań nauk humanistycznych, przyrodniczych i technicznych w stopniu związanym z omawianym zagadnieniem,

d) część historyczna, zawierająca odwołania do badań historycznych oraz uwzględnienie historycznego kontekstu sytuacyjnego [Majka, 1987].

Dla badacza katolickiej nauki społecznej istotne jest również to, z których dokumentów należy korzystać i traktować je jako „głos Kościoła”. Badając źródła historyczne, niejednokrotnie napotykamy na trudność w kwalifikacji, która opinia występująca w danej epoce była uważana przez Kościół za własną, skoro poszczególni hierarchowie, czy wreszcie teologowie prezentowali różne stanowisko na dany temat. W takim przypadku należy sięgnąć do dokumentów odzwierciedlających stanowisko tzw. Magisterium Kościoła. W stopniu hierarchicznym dokumenty te obejmują najpierw nauczanie papieskie sprawowane w sposób *ex cathedra* (oznacza to sytuację, w której papież wypowiada się autorytatywnie [tzn. nieomylnie] na jakiś temat, jako zwierzchnik Kościoła powszechnego z intencją związania wiernych podległością sumienia wobec wyrażanego nauczania) oraz nauczanie soborów powszechnych, dalej synodów, później dokumenty duszpasterskie, takie jak encykliki, adhortacje i listy apostolskie, nauczanie powszechne biskupów, a na końcu stanowisko teologów katolickich [Borutka i in., 1999, s. 15–22]. Hierarchii tej nie należy jednak traktować w sposób absolutny, zdarza się bowiem, że w ramach dokumentu, który *per se* nie jest wysokiej rangi, znajduje się nauczanie zaliczane do magisterium wyższego rzędu [Lucien, 2012]. Zagadnienie to jest skomplikowane i nie stanowi przedmiotu rozważań tego artykułu.

2. Obszary zainteresowania i wybrani przedstawiciele nauki społecznej Kościoła

Nauka społeczna Kościoła zajmuje się w zasadzie wszystkimi zróżnicowanymi obszarami aktywności społecznej człowieka, a także wpływem rzeczywistości społecznej i środowiska na osobę ludzką. Tabela 1., znajdująca się dla większej przejrzystości tekstu w aneksie do artykułu, zawiera zestawienie wybranych, uznanych za szczególnie istotnych przedstawicieli nauki społecznej Kościoła (zarówno reprezentujących magisterium jak i osób, których dorobek nie zalicza się bezpośrednio do wiążącego nauczania Kościoła, ale przyczynił się do

¹ „W tym kierunku – pisze Jan Paweł II – prowadzi nas też niewątpliwie Sobór Watykański II, gdy tyle razy mówiąc o potrzebie tworzenia świata «bardziej ludzkiego» – misję Kościoła w świecie współczesnym upatruje właśnie w realizacji tego zadania” [za: Majka, 1987].

² „Mogłoby się wydawać, że nadzieja i ufność wykraczają poza cele działalności Narodów Zjednoczonych. W rzeczywistości tak nie jest, ponieważ polityczne działania państw, stanowiące główny przedmiot zainteresowania waszej Organizacji, odwołują się zawsze także do transcendentnego i duchowego wymiaru ludzkiego doświadczenia i nie mogłyby go ignorować bez szkody dla sprawy człowieka i ludzkiej wolności. Wszystko to, co umniejsza człowieka, szkodzi sprawie wolności. Aby odzyskać nadzieję i ufność u kresu tego stulecia cierpienia, musimy na nowo objąć wzrokiem ów horyzont transcendentnych możliwości, ku któremu dąży ludzki duch” [Jan Paweł II, 1995].

istotnego rozwoju dyscypliny nauki społecznej Kościoła) oraz stworzone przez nich dzieła lub dokumenty wraz z krótką charakterystyką obszarów ich zainteresowania.

3. Gospodarka społeczna w nauce społecznej Kościoła

Pojęcie gospodarki społecznej

Zasadniczym tematem niniejszego artykułu jest związek nauki społecznej Kościoła z gospodarką społeczną, lub mówiąc inaczej, odpowiedź na pytanie o możliwość odnalezienia w nauce społecznej Kościoła wskazówek skłaniających do rozwoju gospodarki społecznej. Znalezienie związku między zaleceniami formułowanymi przez Kościół, a gospodarką społeczną nie jest trudne, co postaram się uzasadnić. Na początku należałoby zdefiniować gospodarkę społeczną. Na portalu ekonomiaspoleczna.pl znajdują się dwie definicje tego pojęcia [zob. <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/602972>]. Pierwsza z nich mówi, że „Współczesna gospodarka społeczna dąży do takiego układu ekonomicznego i społecznego, który przewiduje więcej sprawiedliwości i szczęścia dla ludzi. Stara się to osiągnąć przez dobrowolną i racjonalną działalność organizacyjną. Oparta jest ona na trzech zasadach. Są to:

1. Dobrowolność, czyli zasada „otwartych drzwi”.
2. Demokracja, czyli „jeden człowiek – jeden głos”.
3. „Pierwszeństwo człowieka nad kapitałem”.

Druga ogniskuje się głównie wokół pojęcia przedsiębiorstwa społecznego: „Gospodarka społeczna to sposób funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych. Jednak nie jest to prosta suma PES, ale też ich wzajemne powiązania. Od kooperacji poszczególnych przedsiębiorstw między sobą, poprzez całe systemy współpracy (np. na poziomie lokalnym), aż po relacje z innymi segmentami gospodarki. Tutaj też mamy cały system (systemy) wsparcia dla przedsiębiorstw społecznych: od wsparcia merytorycznego, poprzez instrumenty finansowe, aż po formy reprezentacji”. Poparcie dla tworzenia gospodarki społecznej odnajdujemy w dokumentach Unii Europejskiej. Najwyraźniejszy przykład stanowi rezolucja Parlamentu Europejskiego z 19 lutego 2009 r. w sprawie gospodarki społecznej.

Pokreślono w niej uznanie dla tego modelu, a także jego zasadniczą zgodność z celami, jakie stawia sobie Unia Europejska, przede wszystkim w zakresie aktywizacji zawodowej osób wykluczonych, integracji społecznej, walki z bezrobociem i wzmocnienia przedsiębiorczości, polecając konieczność zapewnienia podmiotom gospodarki społecznej odpowiednich warunków politycznych, legislacyjnych i operacyjnych [zob. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0062+0+DOC+XML+V0//PL>]. Na gruncie prawa polskiego, gospodarka społeczna znajduje oparcie w art. 20 Konstytucji RP.

Gospodarka społeczna w nauce społecznej Kościoła

Pojęcie gospodarki społecznej bywa używane zamiennie z terminem ekonomia społeczna [zob. <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/433225>]. Co ciekawe, hasło „ekonomia społeczna” zostało wprost użyte przez Jana Pawła II w encyklice *Centissimus annus*³, a zatem na podstawie dokumentów Kościoła nie tylko możemy wnioskować o zasadniczej zgodności tej koncepcji z wytycznymi Kościoła, ale także odnaleźć sam ten naukowy termin. Wspomniana encyklika Jana Pawła II w wielu miejscach zachęca do oparcia systemu społeczno-gospodarczego na zasadach pokrywających się z tymi, do jakich odwołuje się gospodarka społeczna. Są to przede wszystkim: **wolność, solidarność, wielowymiarowość, długookresowy horyzont czasowy i uczestnictwo** [Buzek i in., 2010].

Wolność nie jest pojmowana przez Kościół katolicki w sposób absolutny. Jan Paweł II podkreślał w swoim nauczaniu przede wszystkim odniesienie wolności do prawdy. Papież przestrzegał przed budowaniem demokracji bez odniesienia do wartości i z przekonaniem o nieistnieniu obiektywnej prawdy, zwracając uwagę, że w takiej sytuacji demokracja łatwo może przerodzić się w formę totalitaryzmu, gdyż podmiotem ostatecznie decydującym staje się aktualnie rządząca władza, mogąca manipulować społeczeństwem [Jan Paweł II, 1991,

³ „Tak jak w obrębie poszczególnych Państw można i należy tworzyć ekonomię społeczną, która będzie kierowała funkcjonowaniem rynku tak, by było to z korzyścią dla dobra wspólnego, podobnie niezbędne są odpowiednie interwencje także na płaszczyźnie międzynarodowej” [Jan Paweł II, 1991, pkt 52].

pkt 4; 46]. Oprócz podkreślenia związków wolności z prawdą i z wartościami, co również w pewnej mierze łączy się z rozumieniem wolności przez gospodarkę społeczną (wolność ma służyć dobru wspólnemu), nauka społeczna Kościoła nie opowiada się ani za socjalizmem ani za liberalnym kapitalizmem. Główny błąd socjalizmu upatrywany jest w ograniczeniu podmiotowości jednostki ludzkiej, podporządkowaniu jej dobra, mechanizmom ekonomiczno-społecznym [Ibidem, pkt 13]. Poza tym socjalizm pomija wolną decyzję osoby ludzkiej i jej indywidualną odpowiedzialność za czyny [Ibidem, pkt 13]. Kościół sprzeciwia się zatem pełnemu upaństwowieniu środków produkcji [Ibidem, pkt 15]. Jednocześnie poddaje krytyce liberalny kapitalizm, który całkowicie zdejmuje z władzy cywilnej odpowiedzialność za funkcjonowanie gospodarki [Ibidem, pkt 15]. Nauka społeczna Kościoła krytycznie odnosi się również do tzw. państwa dobrobytu z powodu pomijania w tym modelu kwestii moralnych i redukowaniu dobrobytu do kategorii ekonomicznych [Ibidem, pkt 19]. Jak zostało wspomniane w części omawiającej samo pojęcie nauki społecznej Kościoła, wyraźnie widać, że Kościół nie proponuje swojego modelu. Zwraca uwagę na błędy, czy niesprawności występujące zarówno w socjalizmie, liberalnym kapitalizmie, jak i państwie dobrobytu. Nawoływanie do odpowiedzialności państwa, połączonej z przekazaniem dużej możliwości inicjatywy obywatelom oraz uwzględnianiem kwestii moralnych, sprawia, że gospodarka społeczna wydaje się być w dużej mierze zbieżna z postulatami Kościoła.

O zasadzie solidarności Jan Paweł II pisze jako o „jednej z fundamentalnych zasad chrześcijańskiej koncepcji organizacji społecznej i politycznej [Ibidem, pkt 10]”, której znaczenie podkreślał już Leon XIII w encyklice *Rerum novarum*, a później także Pius XI i Paweł VI. Pojęcie solidarności pojawia się również w encyklice *Sollicitudo rei socialis*, gdzie Jan Paweł II napisał, odwołując się do dokumentu Pawła VI *Populorum progressio*: „Z ogromną ścisłością Encyklika Pawłowa przedstawia obowiązek moralny jako «obowiązek solidarności». (...) Prawdziwy rozwój nie może polegać na zwykłym gromadzeniu bogactw i możliwości korzystania w większym stopniu z dóbr i usług, jeśli osiąga się to kosztem niedorozwoju wielkich rzeczy i bez należytego uwzględniania wymiarów społecznych, kul-

turowych i duchowych istoty ludzkiej” [Jan Paweł II, 1987, pkt 9]. We wspomnianej encyklice polski papież zdefiniował również swoje rozumienie pojęcia solidarności⁴.

Wielowymiarowość odnośnie gospodarki jest rozumiana w nauce społecznej Kościoła jako nieredukowanie człowieka jedynie do jego wymiaru ekonomicznego, do roli producenta i konsumenta. Opiera się na przekonaniu, że osoba ludzka jest rzeczywistością złożoną, cielesno-duchową i niemożliwym jest osiągnięcie przez człowieka pełnego szczęścia jedynie dzięki obfitości zasobów materialnych. Wiele istotnych wartości, zaspokajających najgłębsze potrzeby jednostki nie jest, i z samej swojej istoty nie może być, przedmiotem rynkowej wymiany. Nietrafność materialistycznej redukcji człowieka doskonale obrazują socjologiczne badania poziomu szczęścia i zadowolenia z życia. Wskaźnik określony mianem „światowy indeks szczęścia”, jest wyliczany jako stosunek iloczynu odczuwanego dobrostanu razy oczekiwana długość życia do tzw. śladu ekologicznego [zob. <http://www.happyplanetindex.org/about/>]. Według danych za 2012 r. „najszczęśliwsi” ludźmi na świecie są obywatele Kostaryki, Wietnamu i Kolumbii [zob. <http://www.happyplanetindex.org/data/>], a zatem państw nie stojących na najwyższych miejscach w rankingach rozwoju ekonomicznego, czy wysokości PKB per capita. Można zatem wnioskować, że szczęście to coś więcej niż dobrobyt materialny – mieszkańcy Kostaryki ocenili swój odczuwany dobrostan wyżej niż Nowozelandczycy i Brytyjczycy [Ibidem].

⁴ „Solidarność (...) nie jest tylko nieokreślonym współczuciem czy powierzchownym rozrzewaniem wobec zła dotykającego wielu osób, bliskich czy dalekich. Przeciwnie, jest to mocna i trwała wola angażowania się na rzecz dobra wspólnego, czyli dobra wszystkich i każdego, wszyscy bowiem jesteśmy naprawdę odpowiedzialni za wszystkich. Wola ta opiera się na gruntownym przekonaniu, że zahamowanie pełnego rozwoju jest spowodowane żądzą zysku i owym pragnieniem władzy, o którym była mowa. (...) Ci, którzy posiadają większe znaczenie dysponując większymi zasobami dóbr i usług, winni poczuwać się do odpowiedzialności za słabszych i być gotowi do dzielenia z nimi tego, co posiadają. Słabi ze swej strony, postępując w tym samym duchu solidarności, nie powinni przyjmować postawy czysto biernej lub niszczącej tkankę społeczną, ale dopominając się o swoje słuszne prawa, winni również dawać swój należyty wkład w dobro wspólne. Grupy pośrednie zaś nie powinny egoistycznie popierać własnych interesów, ale szanować interesy drugich. (...) Współzależność winna przekształcić się w solidarność opartą o zasadę, że dobra stworzone są przeznaczone dla wszystkich. (...) Solidarność jest drogą do pokoju, a zarazem do rozwoju. (...) jest niewątpliwie cnotą chrześcijańską. W świetle wiary solidarność zmierza do przekroczenia samej siebie, do nabrania wymiarów specyficznie chrześcijańskich całkowitej bezinteresowności, przebaczenia i pojednania” [Ibidem, pkt 38–40].

Właśnie Jan Paweł II przestrzegał w swoim nauczaniu przed redukcją człowieka do ekonomii⁵. Gdy omawiany jest Światowy Indeks Szczęścia, którego składową stanowi tzw. ślad ekologiczny, czyli szacunkowa liczba hektarów łądu i morza niezbędna do zrekompensowania zasobów zużytych w ramach konsumpcji i absorpcji odpadów [zob. <http://www.gospodarkaslaska.pl/?ac=artykulKat&id=3837>], nie sposób nie wspomnieć o stosunku nauki społecznej Kościoła do ochrony środowiska. Jest to temat szeroko poruszany w wypowiedziach Kościoła, a na potrzeby tego artykułu wspomniane zostaną jedynie słowa z encykliki *Centesimus annus*: „Człowiek, opanowany pragnieniem posiadania i używania, bardziej aniżeli bycia i wzrastania, zużywa w nadmiarze i w sposób nie uporządkowany zasoby ziemi, narażając przez to także własne życie. U korzeni bezmyślnego niszczenia środowiska naturalnego tkwi błąd antropologiczny, niestety rozpowszechniony w naszych czasach. Człowiek, który odkrywa swą zdolność przekształcania i w pewnym sensie stwarzania świata własną pracą, zapomina, że zawsze dzieje się to w oparciu o pierwszy dar, otrzymany od Boga na początku w postaci rzeczy przezeń stworzonych” [Jan Paweł II, 1991, pkt 37]. Gospodarka społeczna postuluje zharmonizowanie wymiaru gospodarczego z innymi wymiarami życia ludzkiego [Buzek i in., 2010], co doskonale wpisuje się w zalecenia nauki społecznej Kościoła.

Gospodarka społeczna zakłada uwzględnianie w działaniach gospodarczych **horyzontu długookresowego**. Ma to związek zarówno z poszanowaniem dla środowiska naturalnego, tak aby umożliwić korzystanie z jego dóbr również przyszłym pokoleniom, jak i z odpowiedzialnością za losy naszych potomków, wyrażającą się w rozsądnym gospodarowaniu środkami finansowymi. Skłonność do myślenia krótkookresowego, niejednokrotnie prowadzi do rosnącego zadłużenia, którego spłata spoczywa na barkach przyszłych pokoleń. Istotną rolę w znalezieniu odpowiedniego balansu między

realizacją celów doraźnych i zapewnieniem długookresowej stabilności ma zaufanie, stanowiące element kapitału społecznego [Ibidem]. Zaufanie nie jest natomiast możliwe bez przekonania o wysokim poziomie etyki partnerów gospodarczych. W tym punkcie znowu zbiegają się zasady gospodarki społecznej i nauki społecznej Kościoła, akcentującej potrzebę etycznego prowadzenia działalności gospodarczej, politycznej i społecznej.

Gospodarka społeczna w dużej mierze opiera się na aktywnym uczestnictwie obywateli w życiu publicznym, o czym wspomina Parlament Europejski [zob. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0062+0+DOC+XML+V0//PL>]. **Uczestnictwo** to jest pochodną zasady subsydiarności, która swoimi korzeniami sięga m.in. encykliki Leona XIII *Rerum novarum*. Subsydiarność łączy się z samoorganizacją obywateli⁶ i znajduje swoje uzasadnienie także w fakcie, iż pozytywnie oddziałuje na rzecz poprawy dobrobytu obywateli⁷. Do takiej organizacji oraz aktywnego działania na rzecz dobra wspólnego Kościół zachęca swoich wiernych, w szczególności sposób świeckich [Jan Paweł II, 1991, pkt 25; Jan Paweł II, 1987, pkt 47]. Obecnie daje się zauważyć na tym polu coraz większą aktywność podmiotów kościelnych, jak i świeckich katolików, co na kilku przykładach omówiła w swoim artykule M. Jankowska [Jankowska, 2006]. W nauczaniu Jana Pawła II znajduje się również podkreślenie, że autentyczna demokracja nie może być sprowadzana jedynie do formalnego uczestnictwa, ale musi oferować obywatelom realną przestrzeń działania⁸. Uczestnictwo to powinno także przybierać formę aktywności go-

⁵ „(...) nie można zrozumieć człowieka, analizując jedynie jego aktywność gospodarczą, tak jak nie można go określić tylko na podstawie jego przynależności klasowej. Zrozumienie człowieka jest bardziej wyczerpujące, gdy widzi się go w kontekście kultury, poprzez język, historię i postawy przyjmowane wobec podstawowych faktów egzystencjalnych, takich jak narodziny, miłość, praca, śmierć. (...) Rozwoju nie należy ponadto pojmować w znaczeniu wyłącznie gospodarczym, ale w sensie integralnie ludzkim” [Jan Paweł II, 1991, pkt 24, 29].

⁶ „Według *Rerum novarum* i całej nauki społecznej Kościoła, wyrazem społecznej natury człowieka nie jest jedynie Państwo, ale także różne grupy pośrednie, poczynając od rodziny, a kończąc na wspólnotach gospodarczych, społecznych, politycznych i kulturalnych, które jako przejaw tejże ludzkiej natury posiadają – zawsze w ramach dobra wspólnego – swą własną autonomię” [Jan Paweł II, 1991, pkt 13].

⁷ „(...) właśnie zdolność rozpoznawania w porę potrzeb innych ludzi oraz układów czynników produkcyjnych najbardziej odpowiednich do ich zaspokojenia jest kolejnym ważnym źródłem bogactwa współczesnego społeczeństwa” [Ibidem, pkt 32]; jednocześnie: „wydaje się, że lepiej zna i może zaspokoić potrzeby ten, kto styka się z nimi z bliska i kto czuje się bliższym człowiekowi potrzebującego” [Ibidem, pkt 48].

⁸ „Autentyczna demokracja możliwa jest tylko w Państwie prawnym i w oparciu o poprawną koncepcję osoby ludzkiej. Wymaga ona spełnienia koniecznych warunków, jakich wymaga promocja zarówno poszczególnych osób, przez wychowanie i formację w duchu prawdziwych ideałów, jak i «podmiotowości» społeczeństwa, przez tworzenie struktur uczestnictwa oraz współodpowiedzialności” [Jan Paweł II, 1991, pkt 46].

spodarczej, do której prawo należy zapewnić obywatelom⁹, gdyż w przeciwnym wypadku mamy do czynienia z chorą, wypaczoną demokracją¹⁰, prowadzącą do powrotu triumfu biurokracji i podporządkowania obywatela aparatowi państwowemu.

Wracając do pierwszej z przytoczonych za portalem ekonomiaspoleczna.pl definicji gospodarki społecznej, można zauważyć, że każdy z wymienionych w niej punktów, zawiera się w nauce społecznej Kościoła. Dwa pierwsze – dobrowolność i demokracja, łączą się z wolnością i uczestnictwem. Natomiast „pierwszeństwo człowieka nad kapitałem” w wyraźny sposób zostało zaakcentowane w encyklice Jana Pawła II *Laborem exercens*. Papież napisał tam: „Trzeba podkreślić i uwydatnić pierwszeństwo człowieka w procesie produkcji – **prymat człowieka wobec rzeczy**. Wszystko to, co mieści się w pojęciu „kapitału” – w znaczeniu zawężonym – jest tylko zespołem rzeczy. Człowiek jako podmiot pracy – bez względu na to, jaką spełnia pracę – człowiek sam jeden jest osobą. Prawda ta posiada zasadnicze i doniosłe konsekwencje. (...) O wszystkim tym, co w procesie produkcji stanowi zespół «rzeczy», instrumentów, kapitału, możemy tylko twierdzić, że warunkuje pracę człowieka, nie możemy natomiast powiedzieć, że stanowi jakby anonimo-

wy podmiot uzależniający człowieka i jego pracę” [Jan Paweł II, 1981, pkt 12, 13].

Podsumowując, zasady tzw. gospodarki społecznej mają wiele punktów wspólnych z wytycznymi formułowanymi przez naukę społeczną Kościoła. Nie oznacza to, że można postawić znak równości między modelem gospodarki społecznej a nauką społeczną Kościoła i to nie tylko dlatego, że możliwym byłoby znalezienie różnic między tym, co mówi Kościół, a tym co wciela w życie gospodarka społeczna, ale przede wszystkim z tego powodu, że Kościół nie proponuje konkretnego modelu, lecz jedynie rodzaj wytycznych o charakterze moralnym wobec społeczeństwa i gospodarki¹¹. Wiele z tych wytycznych, jest uwzględnionych przez gospodarkę społeczną. Przyczyna takiego stanu rzeczy jest zapewne złożona. Z jednej strony, przedstawiciele świeckich dyscyplin naukowych dostrzegają słuszność społecznych zaleceń Kościoła, nawet jeśli nie zawsze zdają sobie sprawę, że to, co aprobują, znajduje się właśnie w nauczaniu Kościoła. Z drugiej strony, coraz większa liczba chrześcijan angażuje się społecznie, wnosząc w rzeczywistość wyznawane przez siebie ideały i przyczyniając się do dobra wspólnego.

⁹ „Należy zauważyć, że w dzisiejszym świecie – wśród wielu praw człowieka – ograniczane jest prawo do inicjatywy gospodarczej, które jest ważne nie tylko dla jednostki, ale także dla dobra wspólnego. Doświadczenie wykazuje, że negowanie tego prawa, jego ograniczanie w imię rzekomej «równości» wszystkich w społeczeństwie, faktycznie niweluje i wręcz niszczy przedsiębiorczość, czyli twórczą podmiotowość obywatela. (...) Zamiast twórczej inicjatywy rodzi się bierność, zależność i podporządkowanie wobec biurokratycznego aparatu, który jako jedyny «dysponent» i «decydent», jeśli wręcz nie «posiadacz» ogółu dóbr wytworzonych stawia wszystkich w pozycji mniej lub bardziej totalnej zależności” [Jan Paweł II, 1987, pkt 15].

¹⁰ „(...) zdrowie wspólnoty politycznej – wyrażające się poprzez dobrowolne i odpowiedzialne uczestnictwo wszystkich obywateli w sprawach publicznych, zabezpieczenie prawa, poszanowanie i popieranie praw ludzkich – stanowi konieczny warunek i pewną gwarancję rozwoju «całego człowieka i wszystkich ludzi»” [Jan Paweł II, 1991, pkt 44].

¹¹ „Kościół nie proponuje żadnych modeli. Realne i naprawdę skuteczne modele mogą się zrodzić jedynie w ramach różnych historycznych sytuacji, dzięki wysiłkowi tych wszystkich, którzy w sposób odpowiedzialny podejmują konkretne problemy we wszystkich ich aspektach społecznych, gospodarczych, politycznych i kulturalnych, ząbując się ze sobą. Temu wysiłkowi Kościół ofiarowuje, jako niezbędną ideę przewodnią, swoją naukę społeczną, która – jak już zostało powiedziane – uznaje pozytywny charakter rynku i przedsiębiorstwa, ale jednocześnie wskazuje, że muszą być one nastawione na dobro wspólne” [Jan Paweł II, 1991, pkt 43].

ANEKS

Tabela 1. Wybrani przedstawiciele nauki społecznej Kościoła oraz ich dzieła i obszary zainteresowania

Przedstawiciel	Czas powstania dzieł/ lata życia	Tytuł dzieła	Zagadnienia
Autorzy Starego Testamentu	ok. XIII–III w. p.n.e.	Księga Rodzaju, Księga Wyjścia, Księga Kapłańska, Księga Sędziów, 1 i 2 Księga Samuela, Księga Izajasza, Księga Jeremiasza, Mądrość Syracha i inne	kwestie ustroju społecznego, ustrój polityczny, pochodzenie władzy, wojna i pokój, ład społeczny, zagadnienie pracy i płacy, relacje rodzinne, stosunki międzynarodowe, prawo własności, etyka gospodarcza, stosunek do ubogich, stosunek do dóbr materialnych, sprawiedliwość społeczna, relacje «religia–państwo»
Jezus Chrystus	I w.	nauka ustna spisana przez uczniów w Ewangeliach	stosunek do bliźnich i ubogich, stosunek do dóbr materialnych, pochodzenie władzy, daniny publiczne, relacje rodzinne, stosunek do pracy, stosunki międzynarodowe i narodowościowe, Kościół jako rodzaj społeczności, tolerancja religijna
Paweł z Tarsu	I w.	listy, zwłaszcza List do Rzymian, List do Filemona	stosunek do bliźnich i ubogich, stosunek do niewolników, stosunek do dóbr materialnych, pochodzenie władzy, daniny publiczne, stosunek do rządzących, relacje rodzinne, stosunek do pracy, stosunki międzynarodowe i narodowościowe, Kościół jako rodzaj społeczności
Klemens Aleksandryjski	150–212	Paedagogus	moralność chrześcijańska
Klemens Rzymski	zm. ok. 101	List do Koryntian	Kościół jako rodzaj społeczności, stosunek do ubogich, obowiązek jałmużny, obowiązek pracy
Anonimowi autorzy	I poł. II w.	Didache, czyli nauka dwunastu apostołów	stosunek do bliźnich i ubogich, obowiązek jałmużny, stosunek do dóbr materialnych, Kościół jako rodzaj społeczności, stosunek do niewolników, obowiązek pracy
Anonimowy autor	ok. 130	List Barnaby	stosunek do bliźnich, sprawiedliwość społeczna, stosunek do dóbr materialnych
Hermas	ok. 140–150	Pasterz	stosunek do bliźnich, stosunek do ubogich, obowiązek jałmużny, stosunek do dóbr materialnych
Ireneusz z Lyonu	ok. 140–202	Wykład nauki apostoelskiej	obowiązek pracy i zapłaty za pracę
Tertulian	ok. 150–240	różne	zagadnienie pracy, Kościół jako rodzaj społeczności, stosunek do dóbr materialnych
Cyprian z Kartaginy	ok. 200–258	różne	sprawiedliwy podział dóbr
Atanazy Wielki	ok. 295–373	różne	koncepcja państwa
Grzegorz z Nazjanzu	ok. 330–390	różne	stosunek do bliźnich i ubogich, obowiązek pracy
Grzegorz z Nyssy	ok. 335–395	różne	stosunek do bliźnich i ubogich, obowiązek pracy
Bazyli Wielki	329–379	różne	prawo własności, obowiązek jałmużny, sprawa pożyczek na procent
Jan Chryzostom	ok. 350–407	różne	sprawiedliwość społeczna, sprawiedliwy podział dóbr, obowiązek pracy, obowiązek jałmużny
Ambroży z Mediolanu, Hieronim ze Strydonu	ok. 339–397; ok. 340–420	różne	stosunek do dóbr materialnych
Augustyn z Hippony	354–430	Państwo Boże i inne dzieła	koncepcja państwa, koncepcja dobra wspólnego, wojna sprawiedliwa, stosunki międzynarodowe, pokój wewnętrzny i zewnętrzny, system sądowniczy, relacje «państwo–Kościół», pochodzenie władzy, relacje rodzinne, zagadnienie własności, stosunek do bliźnich i ubogich, stosunek do niewolnictwa, obowiązek pracy, tolerancja religijna

Przedstawiciel	Czas powstania dzieł/ lata życia	Tytuł dzieła	Zagadnienia
Benedykt z Nursji	ok. 480–547	reguła zakonna	obowiązek pracy
Gelazjusz I	–496	list z 494 r.	relacje «państwo–Kościół», tolerancja religijna
Grzegorz Wielki	ok. 540–604	list do biskupa Piotra z Terracyny z 591 r., list do biskupa Januariusza z lipca 599 r. i inne	tolerancja religijna, stosunek do niewolnictwa
Izydor z Sewilli	ok. 560–636	różne	nauka o prawie naturalnym
Gracjan	XII w.	Dekret Gracjana	prawo naturalne, Kościół jako społeczność, relacje rodzinne
Grzegorz IX	ok. 1160–1241	różne	relacje «państwo–Kościół», stosunek do innowierców
Bernard z Clairvaux	1090–1153	różne	relacje «państwo–Kościół», stosunek do innowierców, stosunek do dóbr materialnych
Tomasz z Akwinu	1225–1274	Summa teologiczna i inne	etyka, prawo naturalne, ład i hierarchia społeczna, dobro wspólne, nauka o państwie, tolerancja religijna, relacje «państwo–Kościół», wojna sprawiedliwa, własność prywatna, cena, stosunek do dóbr materialnych, stosunek do niewolnictwa
Franciszek z Asyżu, Dominik Guzman	ok. 1181–1226; ok. 1170–1221	różne	stosunek do dóbr materialnych, stosunek do bliźnich i ubogich, stosunek do środowiska naturalnego
Bonawentura	ok. 1217–1274	Quaestiones disputatae de perfectione evangelica, Apologia pauperum i inne	hierarchia społeczna, stosunek do bliźnich i ubogich
Paweł Włodkowiec	ok. 1370–1435	Tractatus de potestate papae et imperatoris respectu infidelium	relacje «państwo–Kościół», prawa człowieka, wolność sumienia, tolerancja religijna, prawa narodów, prawo naturalne
Augustinus Triumphus	1243–1328	Summa de potestate ecclesiastica	relacje «państwo–Kościół»
Jan Duns Szkot	1266–1308	Opus oxoniense, Reportata parisiensia	relacje «państwo–Kościół», nauka o państwie, pochodzenie władzy państwowej
Franciszek z Vitorii	ok. 1483–1546	De potestate civili, De Jure belli Hispanorum in barbaros, De Indis	prawa narodów, stosunki międzynarodowe, dobro wspólne, relacje «państwo–Kościół», autorytet prawa, prawa człowieka, pochodzenie władzy państwowej, wolność sumienia
Franciszek Suarez	1548–1617	De legibus, Defensio fidei catholicae	suwerenność państwowa, relacje «państwo–Kościół», dobro wspólne, koncepcja państwa
Jan Bodin, Pedro de Ribadeneyra	1530–1596; 1527–1611	Sześć ksiąg o Rzeczypospolitej; Tratado de la religion	etyka polityczna
Juan de Mariana	1536–1624	Historiae de rebus Hispaniae, De rege et regis institutione	filozofia polityczna, koncepcje państwa i jego ustroju
Mikołaj Kopernik	1473–1543	Monetae cudendae ratio	zagadnienie wartości pieniądza – prawo Greshama-Kopernika
Bernard ze Sieny, Antonin z Florencji	1272–1348; 1389–1459	różne	etyka gospodarcza
„mistrzowie z Salamanki” – Domingo de Soto, Martin de Azpilcueta Navarrus, Juan de Medina, Tomas Mercado, Diego de Covarruvias y Leyva, Domingo Banez	XV/XVI w.	De justitia et jure i inne	subiektywistyczna teoria wartości dóbr, ilościowa teoria pieniądza, teoria parytetu siły nabywczej pieniądza, etyka gospodarcza, kredyt

Przedstawiciel	Czas powstania dzieł/ lata życia	Tytuł dzieła	Zagadnienia
Luis de Molina, Leonhard Lessins, Juan de Lugo	XVI/XVII w.	różne	zagadnienie kredytu
Leon X, Pius V, Innocenty X	XVI/XVII w.	różne	zagadnienie kredytu
Giovanni Bargadin, Daniele Concina, Scipio Maffei	XVII/XVIII w.	różne	zagadnienie kredytu
Robert Bellarmin	1542–1621	Disputationes de controversiis christianae fidei, Responsio ad librum inscriptum Triplici nodo triplex cuneus i inne	pochodzenie władzy państwowej, dobro wspólne, ustrój polityczny, nadużycia władzy
Tomasz Morus	1478–1535	Utopia	ład społeczny, stosunek do dóbr materialnych, prawo własności, utopijna koncepcja państwa
Louis de Bonald	1754–1840	Théorie du pouvoir politique et religieux, Essai analytique sur les lois naturelles de l'ordre social, Recherches philosophiques sur les premiers objets des connaissances morales, Démonstration philosophique du principe constitutif de la société, De la chrétienté et du christianisme i inne	„prawa życia społecznego”, natura społeczna człowieka, prawo własności, ustrój polityczny
Adam Mueller	1779–1829	Elemente der Staatskunst, Von der Notwendigkeit einer theologischen Grundlage der gesamten Staatswissenschaften i inne	ład społeczny, koncepcja czterech odrębnych systemów prawnych
Johannes Joseph Goerres	1776–1843	Die Heilige Allianz und die Völker auf dem Kongress zu Verona	ustrój społeczno-polityczny, patriotyzm, ład społeczny, relacje «państwo–Kościół»
Grzegorz XVI	1765–1846	Miriari vos	Kościół a liberalizm, wolność prasy, wolność słowa
Pius IX	1792–1878	Quanta cura, Syllabus errorum	Kościół a racjonalizm, socjalizm, liberalizm, wolność słowa, wolność religijna
Leon XIII	1810–1903	Diuturnum illud, Libertas, Immortale Dei, Graves de communi, Rerum novarum, Humanum genus, Quod apostolici muneris, Inscrutabili, Aeterni Patris	koncepcja wolności, relacje «państwo–Kościół», wolność religijna, subsydiarność, ingerencja państwa w gospodarkę, działalność katolików w społeczeństwie
Fryderyk Le Play	1806–1882	Les ouvriers européens	relacje w rodzinie, relacje «państwo–Kościół», sprawiedliwość społeczna, własność prywatna, organizacja pracy, samorząd terytorialny
Franz Joseph Buss	1803–1878	różne	podział pracy, stosunki produkcji, kwestia robotnicza
Wilhelm Emmanuel von Ketteler	1811–1877	różne	ustrój polityczny, relacje «państwo–Kościół», kwestia robotnicza, prawo własności, sprawiedliwość społeczna
Franz Hitze	1851–1921	Die soziale Frage und die Bestrebungen zu ihrer Lösung, Kapital und Arbeit und die Reorganisation der Gesellschaft i inne	ład społeczny, stosunki produkcji, kwestia robotnicza

Przedstawiciel	Czas powstania dzieł/ lata życia	Tytuł dzieła	Zagadnienia
Heinrich Pesch	1854–1926	Liberalismus, Sozialismus u. christl. Gesellschaftsauffassung, Die sociale Befähigung der Kirche i inne	solidaryzm społeczny
Adolf Kolping	1813–1865	różne	kwestia robotnicza
Leon Harmel	1829–1915	Manuel d'une corporation chrétienne	stosunki produkcji, kwestia robotnicza
Henry Edward Manning	1808–1892	różne	problemy społeczne, kwestia robotnicza
Desire Joseph Mercier	1851–1926	Les origines de la psychologie contemporaine i inne	relacje rodzinne, rola rodziny, moralność publiczna, godność człowieka, kwestia robotnicza
Pius XI	1857–1939	Ubi Arcano Dei, Quas primas, Divini Illius Magistri, Quadregesimo anno, Non Abbiamo Bisogno, Mit brennender Sorge	społeczna działalność katolików, pokój na świecie, godność człowieka, modernizm a Kościół, wychowanie chrześcijańskie, relacje rodzinne i rola rodziny, prawa kobiety i dziecka, aborcja, kontrola urodzeń, własność prywatna, zagadnienie pracy, ustrój społeczny, kwestia robotnicza, samorząd społeczno-gospodarczy, Kościół a komunizm
Jacques Maritain	1882–1973	Antimoderne, De la philosophie chrétienne, Humanisme intégral, Du régime temporel et de la liberté, Questions de conscience : essais et allocutions	godność osoby, zagadnienie pracy, dobro wspólne, ustrój polityczny, relacje «państwo–Kościół», wolność religijna
Emmanuel Mounier	1905–1950	różne	godność ludzka, prawa osoby, stosunek do faszyzmu, liberalizmu, marksizmu i ekonomii kapitalistycznej
Pius XII	1876–1958	Humani Generis, listy, homilie i inne	godność i prawa osoby ludzkiej, rodzina i jej rola, godność i uprawnienia pracy, porządek prawny, koncepcja państwa, prawo naturalne, ustrój polityczny
Jan XXIII	1881–1963	Mater et Magistra, Pacem in Terris, kazania, przemówienia i inne	zagadnienie wojny i pokoju, ład społeczny, godność człowieka, dobro wspólne
Sobór Watykański II	1962–1965	konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes, deklaracja Dignitatis Humanae i inne	relacje «państwo–Kościół», wolność religijna, ład społeczny, stosunek do bliźnich i ubogich, stosunek do dóbr materialnych, zagadnienie wojny i pokoju, ład gospodarczy
Paweł VI	1897–1978	Mense maio, Populorum progressio, Humanae Vitae	zagadnienia wojny i pokoju, ład gospodarczy, stosunek do bliźnich i ubogich, aborcja, antykoncepcja, kontrola urodzeń, relacje rodzinne i rola rodziny, godność osoby ludzkiej, zagadnienie wojny i pokoju
Jan Paweł II	1920–2005	Redemptor hominis, Laborem exercens, Sollicitudo rei socialis, Evangelium vitae, Fides et ratio i inne dokumenty, przemówienia, homilie	zagadnienie pracy, ład gospodarczy, stosunki międzynarodowe, zagadnienie wojny i pokoju, wolność religijna, relacje «państwo–Kościół», godność człowieka, ochrona praw człowieka, aborcja, antykoncepcja, eutanazja, kontrola urodzeń, stosunek do bliźnich i ubogich, społeczna działalność katolików i inne
Benedykt XVI	1927– (pontyfikat: 2005–2013)	Encykliki Caritas in veritate, Spe salvi i inne dokumenty, przemówienia, homilie	stosunek do bliźnich i ubogich, stosunek do dóbr materialnych, kontrola urodzeń, ład gospodarczy, sprawiedliwość społeczna, stosunek do środowiska naturalnego

Źródło: opracowanie własne.

Literatura

Borutka T. i in. [1999], *Katolicka nauka społeczna*, Wydawnictwo Paulinianum, Częstochowa–Jasna Góra.

Buzek J., Surdej A. [2010], *Odrodzenie ducha – budowa wolności; perspektywa rozwoju gospodarki solidarnej*, Konferencja Wielkopolskie Targi Przedsiębiorczości Społecznej, Poznań, dostępne na: <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/Biblioteka/2010.8.pdf>.

Encyklopedia [1998], *Encyklopedia Powszechna PWN*, wyd. pierwsze, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Jan Paweł II [1991], encyklika *Centesimus annus*.

Jan Paweł II [1981], encyklika *Laborem exercens*.

Jan Paweł II [1995], *Przesłanie do Zgromadzenia Ogólnego ONZ*, dostępne na: http://www.vatican.va/holy_father/

[john_paul_ii/speeches/1995/october/documents/hf_jp-ii_spe_05101995_address-to-uno_en.html](http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1995/october/documents/hf_jp-ii_spe_05101995_address-to-uno_en.html) [07.12.2012].

Jan Paweł II [1987], encyklika *Sollicitudo rei socialis*.

Jan XXIII [1961], encyklika *Mater et Magistra*.

Jankowska M. [2006], *Tylko miłość uskrzydla, czyli ekonomia społeczna w praktyce Kościoła*, *Ekonomia Społeczna*. Teksty 6/2006, FISE, Warszawa.

Keller J. [1989], *Katolicka doktryna społeczna*, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa.

Lucien B. [2012] *Autorytet nauczycielski Vaticanum II. Wkład do aktualnej debaty*, „Christianitas” nr 48–49.

Majka J. [1987], *Katolicka nauka społeczna. Studium historyczno-doktrynalne*, Rzym–Lublin, dostępne na: <http://www.kns.gower.pl/kns/kns.pdf>.

Strony internetowe

<http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/602972>

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0062+0+DOC+XML+V0//PL>

<http://www.happyplanetindex.org/about/>

<http://www.happyplanetindex.org/data/>

<http://www.gospodarkaslaska.pl/?ac=artykulKat&id=3837>

Social teaching of the Church and social economy

Abstract: In the article – dealing with the relations of social teaching of the Church and social economy – the principal consistency of assumptions between the postulates presented by the Catholic Church and the fundamentals of social economy have been presented. In the first part of the article the questions of what is the social teaching of the Church, what methodology it uses and what is its relation with other scientific disciplines have been addressed. In the Table the main representatives of the Catholic social teaching, their interests and works have been shown. The reader is acquainted with the notion of social economy, its main assumptions in order to move to the principles of the Catholic social teaching. It was achieved using official selected documents of the Catholic Church.

Key words: social economy, social teaching, Catholic Church.